

ГРАМАТИЧНА БУДОВА СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ. ПРОБЛЕМИ ДЕРИВАТОЛОГІЇ, МОРФОЛОГІЇ ТА СИНТАКСИСУ

О. А. Дубова
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

ВІДМІНКОВА СЛОВОЗМІНА ІМЕННИКІВ: СИНТЕТИЗМ vs АНАЛІТИЗМ

У статті розглянуто проблему структурно-типологічних змін української і російської мов. Автор досліджує об'єктивність поширеного твердження про аналітизацію цих синтетичних мов. Основний зміст статті присвячено детальному аналізу рівневої кваліфікації, а також семантики і функцій відмінкових форм і прийменниково-відмінкових сполучень іменників. Результатом цього аналізу є висновок про зумовлену функціонально-семантичними чинниками стабільність морфологічного синтетизму в системі субстантивного формотворення досліджуваних мов.

Ключові слова: синтетизм, аналітизм, відмінок, прийменниково-відмінкові сполучення, синтаксема, формотворення.

Уявлення про еволюційно-типологічний процес як односпрямовану аналітизацію первинно синтетичних мов лягло в основу концепції, що була успадкована від класичної морфологічної типології XIX ст. і якій у першій половині XX ст. став надаватися універсальний статус, незважаючи на обмежену кількість обстежених мов (здебільшого германських і романських). Утім поглиблення діахронічних досліджень виявили такі факти, у світлі яких аналітизація постала лише однією з можливостей, що існують у різноманітному діапазоні еволюційно-типологічних змін [16, с. 10, 339]. У типологічних дослідженнях XX ст. набула поширення думка, згідно з якою причиною посилення ознак аналітичності стала вважатися тенденція до вдосконалення мовної техніки [1, с. 126–132; 14, с. 83; 15, с. 95, 113; 20, с. 59, 349]. При цьому досконалість вбачалася в універсальності й однозначності аналітичних засобів на відміну від варіативності,

надлишковості та багатозначності синтетичних засобів. Однак пояснення причин аналітизації тенденцією до вдосконалення мовної техніки, незважаючи на привабливість його раціональної простоти, може бути визнане хіба що гіпотезою, котра ґрунтується на фактах еволюції лише окремих, а не всіх або більшості синтетичних мов. Зокрема, для української та російської мов ця гіпотеза як єдина або головна виявляється неприйнятною, оскільки їй суперечать факти стійкого співіснування ознак синтетизму та аналітизму, а в певних випадках навіть посилення синтетичності (зокрема, в деяких ланках іменникового і дієслівного формотворення). Отже, питання про аналітизацію синтетичних мов залишається нез'ясованим, хоча згідно з експланаторною спрямованістю сучасних типологічних досліджень розв'язання цього завдання є обов'язковим для розвитку лінгвістичної теорії.

При визначенні типологічних властивостей слов'янських мов, а також еволюційних змін типологічного характеру особливе значення надається засобам вираження відмінкової семантики. Показовим у цьому плані є визначення підстав для типологічної характеристики мови, наведене в академічній граматиці болгарської мови: "Синтетична або аналітична будова певної мови, тобто *синтетизм* або *аналітизм*, встановлюються перш за все відповідно до засобів вираження синтаксичних відношень іменників і займенників до інших слів у висловленні або словосполученні. В одних мовах такі синтаксичні відношення виражаються за допомогою закінчень (відмінкових флексій). Ці мови називаються синтетичними. В інших мовах такі синтаксичні відношення <...> виражаються за допомогою різних прийменників + одна загальна "відмінкова" форма (*casus generalis*). Ці мови називаються аналітичними" [5, с. 34] (переклад авт.). Прийменникове вираження релятивної семантики (яка не завжди послідовно відокремлюється від відмінкової) традиційно визнавалося виявом аналітичності, і тому поширення прийменникового використання відмінкових слів, що спостерігається в історії слов'янських мов, зокрема української та російської, стало вихідним аргументом у концепції поступової аналітизації цих мов – переходу від синтетичної будови до аналітичної [2, с. 184–185, 195–203; 11, с. 217–219]. Фактами, що підтверджують цю концепцію, були визнані зменшення кількості відмінково-числових флексій, поширення омонімічних та нульових флексій, формування класу невідмінюваних іменників [10, с. 61–63; 13, с. 247–248; 18, с. 150; 19, с. 12–14]. Ці факти були кваліфіковані як вияви функціонального послаблення, десемантизації відмінково-числової флексії. Причину таких змін убачали в семантичному переважанні флексії, а наслідки – у втраті здатності флексії однозначно виражати релятивну семантику, в перенесенні функціонального акценту з флексії на прийменник та / або текст, у поступовому занепаді флексійної словозміни з

перспективою редукування, втрати відмінкових флексій. У такому вигляді зміст аналітизаційної концепції дістав широкої підтримки, втім загального визнання все ж не набув. Серйозні заперечення були висловлені щодо еволюційно-типологічної оцінки, наданої прийменниковому використанню відмінково-числових слів, кількісним змінам у складі відмінково-числової парадигми, явищу фонетичного збігу (омонімії) флексій, невідмінюваним іменникам [6, с. 232; 17, с. 45–46]. Сумніви щодо коректності однозначного зарахування цих змін на користь аналітизаційної концепції залишаються нерозв'язаними й досі.

Суперечності у визначенні змісту типологічної еволюції відмінкової словозміни свідчать про те, що створення цілісної концепції поки що становить перспективу еволюційно-типологічного дослідження відмінкових систем української та російської мов. Шлях до розв'язання цього перспективного завдання можна визначити за умови прийняття єдиних, послідовних у концептуальному плані методологічних орієнтирів, оскільки виявлені суперечності зумовлені саме відсутністю уніфікованих критеріїв еволюційно-типологічної ідентифікації певних одиниць і явищ у відмінковій словозміні. Основними чинниками, що спричинили теоретичну вразливість аналітизаційної концепції, стали, по-перше, поняттєво-термінологічна неузгодженість, яка часто виявляється в дослідженнях подібних питань, і, по-друге, певна обмеженість при визначенні та інтерпретації тих наслідків, що можуть бути зумовлені змінами в засобах вираження відмінкових значень. Послідовності подальшому дослідженню проблеми типологічної еволюції субстантивної словозміни може надати узгодженість з універсальними поняттями синтетизму й аналітизму і диференціація рівневої належності аналітичних і синтетичних одиниць [8, с. 23–37].

За умови політипологізму мов світу методологія вивчення еволюційно-типологічних змін у мовах має враховувати необхідність концептуального розмежування понять *тип (клас) мови* і *тип у мові*. Якщо тип у мові розуміємо як "виявлену в кількох мовах властивість мовної структури" [9, с. 517], то тип мови як клас мов, в яких переважає певна типологічна властивість (тип у мові).

Синтетизм та аналітизм – це типи в мові (типологічні властивості мови), виявами яких є формально подільні елементарні номінативні одиниці, семантична структура яких складається з основного та модифікаційного значень, а формальна – з основного структурного компонента та форматива. Синтетизм виявляється при компактній і фіксованій локалізації складників формальної структури, аналітизм – при відокремленій і нефіксованій. Згідно з різними типами модифікаційних значень денотація синтетизму або аналітизму може складатися з одиниць, що репрезентують дериваційний, морфологічний, синтаксичний синтетизм або аналітизм [3, с. 23; 4, с. 550–

551]. Разом з цим необхідно розмежовувати власне вияви синтетизму, аналітизму, аморфізму та їхні рефлекси.

До дослідження аналітизації необхідно залучити розгляд одиниць, що є репрезентантами аморфізму, по-перше, з міркувань диференціації виявів аналітизму та аморфізму (аморфні одиниці безпідставно вважаються виявами аналітизму) і, по-друге, тому що аморфізація є процесом, пов'язаним з аналітизацією. Аморфізм є типом у мові, виявом якого є неподільні на основну частину і формант (незмінювані) номінативні одиниці. Аморфні одиниці не мають засобів вираження модифікаційних значень.

Діахронічні дослідження мов світу не містять інформації про безпосередній перехід від домінування синтетичних формоделей до домінування аналітичних формоделей, тобто від синтетизму до аналітизму. Аналітичним перетворенням зазвичай передують аморфізаційні зміни – втрата синтетичного формотворення.

Аморфізаційні зміни полягають у втраті синтетичних формоделей і, як правило, охоплюють словозміну іменних частин мови. Ці зміни можуть бути зумовлені міжмовними контактами типологічно відмінних мов і внутрішньомовними причинами. Міжмовні контакти, що здійснюються в умовах соціально-комунікативної нерівноправності мов і засвоєння контактних мов без запровадження заходів цілеспрямованого їх вивчення (як це відбувалося в історії англійської мови XI–XIII ст., болгарської мови – XV–XVI ст.), створюють умови для здійснення аморфізаційних змін. Міжмовні контакти різних за структурно-типологічними ознаками мов є обов'язковою, але недостатньою причиною аморфізаційних змін. Ці зміни також можуть бути зумовлені та/або підтримані перебудовою фонетико-фонологічної системи мови (редукція і повна втрата кінцевих голосних, що були засобами вираження флексій, дія тенденції до односкладності слів).

Аморфізаційні зміни, як правило, охоплюють відмінкову субстантивну систему і виявляються в утраті (повній або частковій) синтетичних відмінкових формоделей і супроводжуються тим, що функція вираження релятивних значень перекладається на прийменники. Поширення прийменникового вираження різноманітної релятивної семантики є виявом синтаксичного аналітизму. Отже, аморфізація синтетичних форм має своїм наслідком розвиток синтаксичного аналітизму.

Якщо аморфізаційні зміни охоплюють лише субстантивну словозміну, то мова зберігає вільний порядок слів (болгарська мова, в якій прикметники зберігають синтетичну словозміну за родами). Якщо ж аморфізаційні зміни поширюються не тільки на субстантивну, а й на ад'єктивну словозміну, то мова набуває фіксованого порядку слів (англійська мова).

Отже, розглядаючи проблему аналітизації, маємо чітко розрізняти процес аморфізації як втрату словозміни і аналітизації як заміну

синтетичного формотворення аналітичним. Утрату відмінкової словозміни іменників кваліфікуємо як вияв морфологічного аморфізму, що активізує синтаксичний аналітизм і факультативним рефлексом якого може стати фіксований порядок слів.

Дослідження морфологічного синтетизму та аналітизму уможливується за умови адекватного й повного інвентаризаційного визначення матеріалу морфологічної системи. Таку одиницю виміру морфологічної системи, що дозволяє вичерпно визначити обсяг досліджуваного матеріалу й структурувати його як вимірну систему з кінцевою, обчислюваною кількістю одиниць становить формоделю – основна одиниця морфологічного рівня. Мовна формоделю – це така одиниця-конструкт бінарної структури, що складається з функціонально диференційованих, взаємозумовлених типів структурних складників (лексична основа й форматив), які виражають лексичну й морфологічну семантику і об'єднуються за принципом взаємозумовленого зв'язку. У формоделю лексична основа має абстраговану репрезентацію, а форматив конкретизовано. Різновидами типологічно протиставлених формоделей є синтетичні та аналітичні формоделю (відповідно – з компактно або відокремлено розташованими складниками) [7].

Скорочення кількості формоделей, за якими здійснюється синтетичне відмінкове формотворення, в історії української та російської мов могло визначитися уніфікаційним процесом, стимульованим, за традиційним визначенням, тенденцією до ліквідації дублетності засобів вираження відмінково-числових значень, однак обмеженим тенденцією до запобігання семантично невмотивованій омонімії одиниць синтетичного відмінково-числового формотворення. Власне дублетність мовних одиниць однозначно не може зумовлювати скорочення їхньої кількості, оскільки подолання дублетності матеріальних засобів вираження певної семантики може здійснюватися двома способами: шляхом функціональної диференціації або уніфікації дублетних засобів. Певні вияви тенденції до реалізації можливостей першого способу в російській мові виразних наслідків не мали. Для подолання дублетності перспективнішим способом виявився другий – уніфікаційний, що мав застосування в історії перебудови відмінково-числового формотворення обох досліджуваних мов.

Уніфікаційну перебудову одиниць відмінкової словозміни спричинила не так тенденція до ліквідації надлишкових флексій, як потреба в упорядкуванні сполучуваності субстантивних основ із флексіями шляхом визначення актуальних, усвідомлюваних критеріїв, що мотивують взаємозв'язок певної основи і флексії. Уніфікаційні зміни – зменшення кількості формоделей – були спрямовані на зміцнення зв'язків між компонентами відмінкових формоделей, відновлення їх

стандартизованості, а відтак – на подолання руйнівного впливу втрати первинних мотиваційних зв'язків між компонентами формоделей. Варто визнати, що виявлена системою мови спроможність протистояти руйнівним тенденціям, долати їх негативний вплив на синтетичне відмінково-числове формотворення є свідченням того, що в субстантивній словозміні синтетизм зберігає міцні позиції. Отже, кількісні скорочення в складі одиниць відмінкових парадигм в українській і в російській мовах зрештою є наслідком вдосконалювальних перетворень, здійснюваних у синтетичному відмінковому формотворенні, а не виявом аналітизаційних змін. Функціональне послаблення синтетичної відмінкової словозміни на певному етапі є різновидом поширеного типу явищ, що періодично виникають в процесі еволюції в окремих ланках мовної системи. При визначенні прогностичної оцінки цього явища вирішальна роль має належати не фіксації власне факту послаблення, а спостереженням за реакцією мовної системи. У випадку послаблення синтетичної відмінкової словозміни ця реакція виявилася в активізації захисних процесів, зміст яких полягав у ліквідації послаблюючих моментів, у зміцненні, увиразненні ознак власне морфологічної категорії у відмінка внаслідок певних трансформацій у складі синтетичних засобів формотворення. Ці процеси були стимульовані потребами збереження синтетичної відмінкової словозміни як необхідного засобу для забезпечення повноцінного функціонування кожної з досліджуваних мов.

Для визначення позицій синтетичного відмінкового формотворення інтерес становлять ті одновідмінкові угруповання компонентів-синтаксем, що складаються із синтетичних та аналітичних моделей. Спостереження за характером відношень між ними дозволять з'ясувати, чи існує серед одновідмінкових засобів хоч би одна така синтетична модель, облігаторністю якої для системи мови зумовлена необхідність певної сукупності одновідмінкових синтетичних формоделей у складі категорійної відмінкової парадигми. Якщо одновідмінковий комплекс синтаксем не матиме жодної синтетичної моделі синтаксеми з такими властивостями, то відповідний відмінок може бути визнаний слабкою ланкою відмінкової парадигми в плані синтетичного формотворення.

Позиція родового відмінка в синтетичному відмінковому формотворенні визначається тим, що словоформи, утворені за формоделями родового, є єдино можливим засобом присубстантивного вираження власне суб'єктної та об'єктної синтаксем у складі субстантивних транспонентів, співвідносних із дієслівними сполученнями: *інструктор пропонує* → *пропозиція інструктора, підписати угоду* → *підписання угоди*. У сучасній українській літературній мові висока частотність застосування цих синтетичних моделей зумовлена активним використанням абстрактної субстантивної лексики [12,

с. 454]. Позиції синтетичних формоделей родового підтримуються ще й завдяки тому, що ці формоделі використовуються для реалізації таких синтетичних моделей компонентів-синтаксем, що не мають конкурентних відношень з аналітичними моделями, зокрема синтетична модель партитивної синтаксеми (неускладнене іншими відмінками відношення цілого до частини) або синтетична модель квантитативної синтаксеми.

Визначальною для позиції давального є синтетична репрезентація власне адресатної синтаксеми та суб'єктної в складі безособових та інфінітивних речень. Інші засоби вираження адресатної або суб'єктної синтаксем не виявляють повної семантичної або дистрибутивної адекватності давальному безприменниковому, і тому ці синтетичні моделі залишаються єдиним засобом, що забезпечує репрезентацію зазначених синтаксем.

Синтетичні моделі суб'єктної синтаксеми, що реалізується в пасивних конструкціях, та інструментальної синтаксеми визначають позицію орудного відмінка. Універсальний характер синтетичної моделі для вираження інструментальної синтаксеми (на відміну від аналітичних, що позначені певними обмеженнями) також є аргументом для висновків про міцні позиції синтетичних формоделей орудного відмінка.

Оскільки синтетичні формоделі знахідного є безальтернативним засобом репрезентації об'єктної синтаксеми в придієслівному використанні, це забезпечує облігаторність формоделі знахідного в парадигмі синтетичного відмінкового формотворення.

Отже, основним чинником, що визначає стійкі позиції кожного з розглянутих відмінків (родового, давального, знахідного, орудного) у синтетичному формотворенні сучасної української мови, є використання формоделей відповідних відмінків для вираження синтаксем-типів, співвідносних із первинною (основною) функцією цього відмінка. У цих випадках синтетичні засоби на відміну від аналітичних залишаються основними, позаконкурентними або навіть універсальними.

Додатковим чинником, що підтримує позиції синтетичного відмінкового формотворення, є поширене в сучасній українській мові явище функціонального навантаження флексійно оформленого відмінкового елемента в складі аналітичних моделей синтаксем. Приймєники як структурно-семантичні елементи в складі аналітичних сполучень можуть виявляти різні функціональні властивості. Одновідмінкові первинні або вторинні прийменники ототожнюються з семантикою всієї моносинтаксемної або полісинтаксемної конструкції. Пор.: після *Ngen./temp.* (*продовжити після перерви, відпочити після роботи, виступити після всіх*), для *Ngen./dest.* (дестинативне значення – *підготувати для експерименту*, адресатно-дестинативне – *подарунок для дітей*, суб'єктно-дестинативне – *важко для початківців*), задля *Ngen./finit.* (*погодитися задля власного спокою*). Первинні

непохідні полівідмінкові прийменники не ототожнюються з семантикою (семантичним комплексом) усього прийменниково-відмінкового сполучення. Семантичним диференціатором у цих випадках виступає флексійно оформлена відмінкова форма.

Функціональне навантаження відмінкового елемента в сполученнях із полівідмінковими прийменниками виявляється й у тому разі, якщо відмінок диференціює синтаксичну семантику сполучень із семантично тотожними прийменниками. Пор. моделі просторових компонентів-синтаксем із прийменниками *за, у (в)*: за Nacc./direct. (*переїхати за річку*) – за Nistr./loc. (*збудувати за річкою*); на Nacc./dest. (*підготувати на урок*) – на Niloc./temp. (*підготувати на уроці*). Роль семантичного диференціатора відмінок відіграє і в тому разі, якщо він визначає реалізацію того чи іншого типу прийменникової семантики. Пор.: з Ngen./direct. (*віяти з вікна*) – з Nacc./dimens. (*розміром з кулак*) – з Ninstr./comit. (*батько з дітьми, кава з тістечком*); за Nacc./temp. зі значенням певного терміну (*зробити за день*) – за Ngen./temp. зі значенням відношення до певного стану як темпоральної характеристики (*побачити за свого життя*).

Актуальність відмінка як семантичного диференціатора визначається тим, що переважна кількість первинних непохідних прийменників, вживаних з одним відмінком, загалом виявляються полівідмінковими. При порівнянні відповіднікових угруповань моделей компонентів-синтаксем у складі кожного з них, крім угруповань називного та місцевого, виявляються як синтетичні, так і аналітичні конструкції.

Синтетичні моделі на базі родового не мають конкурентних відношень як з відповідніковими аналітичними, так і взагалі з аналітичними моделями і виступають безальтернативними засобами вираження власне суб'єктної та об'єктної семантики в присубстантивній позиції, власне посесивного, партитивного (відношення цілого до частини) значень та значення критерію порівняння. Такий склад синтетичних моделей, на котрі не поширюються конкурентні відношення, свідчить про те, що синтетичні формоделі родового як засоби матеріального оформлення цих синтаксем зберігають актуальність у сучасній російській мові.

В інших відповіднікових угрупованнях, що об'єднують синтетичні та аналітичні моделі компонентів-синтаксем, синтетичні моделі мають не таку численну репрезентацію, як у родовому. Однак позиції синтетичних засобів формотворення кожного з решти відмінків підтримуються наявністю синтетичних моделей компонентів-синтаксем, що не вступають у конкурентні відношення з аналітичними і виявляються основними або єдиними засобами вираження певних неускладнених синтаксем. Для угруповання компонентів-синтаксем з давальним відмінком такими моделями є синтетичні моделі адресатного та суб'єктного компонентів-

синтаксем (для безособових та інфінітивних речень), для знахідного – синтетична модель об'єктного компонента-синтаксеми, для орудного – синтетична модель із власне інструментальною семантикою та синтетична модель суб'єктного компонента-синтаксеми в пасивних конструкціях. Отже, функціональна актуальність синтетичного відмінкового формотворення в російській мові, як і в українській, забезпечується тим, що в складі кожного відповіднікового угруповання, що об'єднує синтетичні та аналітичні моделі компонентів-синтаксем, існують такі синтетичні моделі, що залишаються єдиними й основними засобами вираження певних синтетичних значень.

У російській мові, як і в українській, позиції синтетичного формотворення підтримуються особливостями використання первинних непохідних прийменників. Поширення полівідмінкового функціонування цих прийменників свідчить про те, що флексійне оформлення відмінкового елемента в складі аналітичних компонентів-синтаксем має функціональне навантаження.

Поширення прийменникового вираження різноманітної релятивної семантики є фреквентальним еволюційним процесом, що виявляється незалежно від типологічних властивостей мови, оскільки має гносеологічну мотивацію. Якщо міжмовні контакти різних за структурно-типологічними ознаками мов відсутні або незначні, розвиток синтаксичного аналітизму шляхом поширення прийменникового вираження релятивної семантики може відбуватися і при збереженні синтетизму на рівні морфології, тобто при збереженні синтетичних відмінкових формоделей (у всіх східнослов'янських і західнослов'янських мовах). У цьому випадку прийменники (зокрема непохідні, що залучаються на початковому етапі процесу аналітизації синтаксичної системи) не є достатнім засобом вираження конкретної релятивної семантики і виконують цю функцію в комплексі з відмінковою флексією (пор.: прийменник *на* в українській і російській мовах може мати просторове значення, однак директивне або локативне просторове значення диференціюють флексії синтетичних формоделей знахідного або місцевого відмінків, натомість в англійській мові маємо окремі для кожного з цих значень прийменники *on, to*).

Синтетична відмінкова словозміна в сучасних українській і російській мовах забезпечує функціональну повноцінність синтаксичних одиниць. По-перше, утворювані за синтетичними формоделями словоформи є засобами вираження синтетичних компонентів-синтаксем, що становлять незамінну, а тому необхідну й обов'язкову частину семантико-синтаксичного потенціалу обох досліджуваних мов. Причому такі синтаксеми-компоненти виявляються в складі всіх відповіднікових угруповань, у яких репрезентовані синтетичні та аналітичні моделі. По-друге, важливим чинником, що забезпечує підтримку синтетичного відмінкового формотворення, є те, що навіть у

складі аналітичних компонентів-синтаксем роль семантичного диференціатора може належати флексії, оскільки серед непохідних прийменників переважають полівідмінкові, що входять до складу різних за значеннями компонентів-синтаксем. Отже, не порушуючи типологічної однорідності синтетичних категорійних парадигм відмінка, синтаксичні системи української та російської мов використовують і підтримують семіотичний потенціал синтетичної відмінкової словозміни.

Функціонально-семантичні характеристики синтетичних та аналітичних компонентів-синтаксем свідчать про те, що як в українській, так і в російській мовах, незважаючи на активність аналітичних синтаксичних засобів, не спостерігається такого впливу синтаксичної системи на морфологічну, що міг би зумовити типологічні зрушення (аналітизаційні чи аморфізаційні) в категорійній парадигмі відмінка. Навпаки, функціональна повноцінність типологічно протиставлених синтетичних та аналітичних одиниць забезпечується за наявності мінімально шестипозиційної синтетичної відмінкової парадигми, що може залишатися достатньою або ускладнюватися додатковою позицією (кличний відмінок). Така необхідність синтетичного відмінкового формотворення для сучасних української і російської мов є ознакою міцних позицій синтетизму. Основне перспективне спрямування еволюційних змін у відмінковому формотворенні визначає тенденція до підтримання функціонального потенціалу синтетичної відмінкової словозміни в такому стані, щоб вона була здатна забезпечити потреби репрезентації релятивної синтаксичної семантики. Саме ця тенденція стимулює захисну реакцію мовної системи, що спрацьовує в разі виявлення певних ознак послаблення в окремих ланках синтетичної відмінкової словозміни.

Перспективи дослідження еволюційно-типологічних змін полягають у визначенні закономірностей системного зв'язку різнорівневих виявів синтетизму й аналітизму.

Л і т е р а т у р а :

1. Бичакджян Б. Х. Эволюция языка: развитие в свете теории Дарвина / Б. Х. Бичакджян // Вопросы языкознания. – 1992. – № 2. – С. 123–134.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.
3. Вихованець І. Р. Аналітизм / І. Р. Вихованець // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Укр. енциклопедія, 2000. – С. 23.
4. Вихованець І. Р. Синтетизм / І. Р. Вихованець // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Укр. енциклопедія, 2000. – С. 550–551.
5. Грамматика на съвременния български книжовен език : в 3 т. – София : Изд-во на Българската академия науките, 1983. – Т. 2 : Морфология. – 511 с.

6. Дешериева Т. И. Структура семантических полей чеченских и русских падежей / Т. И. Дешериева. – М. : Наука, 1974. – 300 с.
7. Дубова О. А. Формомодель як морфологічна одиниця-конструкт / О. А. Дубова // Мовознавство. – 2002. – № 1. – С. 46–54.
8. Дубова О. А. Типологічна еволюція морфологічних систем української і російської мов : монографія / О. А. Дубова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 302 с.
9. Журиная М. И. Лингвистическая типология / М. И. Журиная // Общее языкознание : Внутренняя структура языка. – М. : Наука, 1972. – С. 516–544.
10. Кнорина Л. В. Освоение новых слов в связи с тенденцией русского языка к аналитизму // Л. В. Кнорина // Грамматика, семантика, стилистика. – М. : Ин-т русского языка РАН, 1996. – С. 61–67.
11. Леков И. Славянская категория падежа – грамматическая единица на объединенном (морфологическом и синтаксическом) уровнях / И. Леков // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М. : Наука, 1969. – С. 216–219.
12. Мельничук О. С. Синтаксис / О. С. Мельничук // Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наукова думка, 1966. – С. 335–499.
13. Мучник И. П. Грамматические категории глагола и имени в современном русском литературном языке / И. П. Мучник. – М. : Наука, 1971. – 298 с.
14. Николаева Т. М. Теория происхождения языка и его эволюции – новое направление в современном языкознании / Т. М. Николаева // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 79–89.
15. Серебренников Б. А. Вероятностные обоснования в компаративистике / Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1974. – 352 с.
16. Солнцев В. М. Введение в теорию изолирующих языков : В связи с общими особенностями человеческого языка / В. М. Солнцев. – М. : Вост. лит-ра, 1995. – 353 с.
17. Тираспольский Г. И. Становится ли русский язык аналитическим? / Г. И. Тираспольский // Вопросы языкознания. – 1981. – № 6. – С. 37–49.
18. Украинская грамматика / В. М. Русановский, М. А. Жовтобрюх, Е. Г. Городенская, А. А. Грищенко / отв. ред. В. М. Русановский. – К. : Наукова думка, 1986. – 360 с.
19. Чешко Е. В. История болгарского склонения / Е. В. Чешко. – М. : Наука, 1970. – 320 с.
20. Jespersen O. Die Sprache, ihre Natur, Entstehung / O. Jespersen. – Heidelberg, 1925. – 440 s.

References :

1. Bichakdzhyan B. H. Evolyutsiya yazyka: razvitiye v svete teorii Darvina [The evolution of language: development in the light of Darwin's theory] / B. H. Bichakdzhyan // Voprosy yazykoznavniya. – 1992. – № 2. – S. 123–134.

2. *Vykhovanets I. R.* Chastyny movy v semantyko-hramatychnomu aspekti [Parts of speech in semantic-grammatical aspect] / I. R. Vykhovanets. – K. : Naukova dumka, 1988. – 256 s.
3. *Vykhovanets I. R.* Analizyzm [Analytism] / I. R. Vykhovanets // *Ukrainska mova. Entsyklopediya*. – K. : Ukr. entsyklopediia, 2000. – S. 23.
4. *Vykhovanets I. R.* Syntetyzm [Synthetism] / I. R. Vykhovanets // *Ukrainska mova. Entsyklopediya*. – K. : Ukr. entsyklopediia, 2000. – S. 550–551.
5. *Gramatika na s'vremenniya b'lgarski knizhoven ezik: V 3 t.* – Sofiya : Izd-vo na B'lgarskita akademiya naukite, 1983. – T. 2 : Morfologiya. – 511 s.
6. *Desherieva T. I.* Struktura semanticheskikh poley chechenskikh i russkikh padezhey [The structure of the semantic fields of the Chechen and Russian cases] / T. I. Desherieva. – M. : Nauka, 1974. – 300 s.
7. *Dubova O. A.* Formomodel yak morfolohichna odynytia-konstrukt [Formmodel as a morphological unit-construct] / O. A. Dubova // *Movoznavstvo*. – 2002. – № 1. – S. 46–54.
8. *Dubova O. A.* Typolohichna evoliutsiia morfolohichnykh system ukrainskoi i rosiiskoi mov [Typological evolution of morphological systems of the Ukrainian and Russian languages] : monohrafiya / O. A. Dubova. – K. : Vyd. tsentr KNU, 2002. – 302 s.
9. *Zhurinskaya M. I.* Lingvisticheskaya tipologiya [Linguistic typology] / M. I. Zhurinskaya // *Obshcheye yazykoznanie* : Vnutrennyaya struktura yazyka. – M. : Nauka, 1972. – S. 516–544.
10. *Knorina L. V.* Osvoeniye novykh slov v svyazi s tendentsiyey russkogo yazyka k analitizmu [The development of new words in connection with the Russian language trend towards analytism] / L. V. Knorina // *Grammatika, semantika, stilistika*. – M. : Int-russkogo yazyka RAN, 1996. – S. 61–67.
11. *Lekov I.* Slavyanskaya kategoriya padezha – grammaticheskaya edinitsa na obyedinennom (morfologicheskoy i sintaksicheskoy) urovnyah [The Slavic category of case – the grammatical unit] / I. Lekov // *Edinitsy raznykh urovney grammaticheskogo stroya yazyka i ikh vzaimodeystviye*. – M. : Nauka, 1969. – S. 216–219.
12. *Melnychuk O. S.* Syntaksys [Syntax] / O. S. Melnychuk // *Vstup do porivnyalno-istorychnoho vyvchennya slovianskykh mov* / Za red. O. S. Melnychuka. – K. : Naukova dumka, 1966. – S. 335–499.
13. *Muchnik I. P.* Grammaticheskiye kategorii glagola i imeni v sovremennom russkom literaturnom yazyke [The grammatical category of the verb and the name of the modern Russian literary language] / I. P. Muchnik. – M. : Nauka, 1971. – 298 s.
14. *Nikolaeva T. M.* Teoriya proishozhdeniya yazyka i ego evolyutsii – novoye napravleniye v sovremennom yazykoznanii [The theory of the origin of language and its evolution – a new direction in modern linguistics] / T. M. Nikolaeva // *Voprosy yazykoznanija*. – 1996. – № 2. – S. 79–89.
15. *Serebrennikov B. A.* Veroyatnostniye obosnovaniya v komparativistike [Probabilistic justifications in comparative studies] / B. A. Serebrennikov. – M. : Nauka, 1974. – 352 s.
16. *Solntsev V. M.* Vvedeniye v teoriyu izoliruyushchikh yazykov : V svyazi s obshchimi osobennostyami chelovecheskogo yazyka [Introduction to the theory of isolating

- languages : In connection with the General features of human language] / V. M. Solntsev. – M. : Vost. lit-ra, 1995. – 353 s.
17. *Tiraspol'skiy G. I.* Stanovitsya li russkiy yazyk analiticheskim? [Does Russian language analytical?] / G. I. Tiraspol'skiy // *Voprosy yazykoznanija*. – 1981. – № 6. – S. 37–49.
 18. *Ukrainskaya grammatika* [Ukrainian grammar] / V. M. Rusanovskiy, M. A. Zhovtobryuh, E. G. Gorodenskaya, A. A. Grischenko / *Otv. red. V. M. Rusanovskiy*. – K. : Naukova dumka, 1986. – 360 s.
 19. *Cheshko E. V.* Istoriya bolgarskogo skloneniya [History of Bulgarian declension] / E. V. Cheshko. – M. : Nauka, 1970. – 320 s.
 20. *Jespersen O.* Die Sprache, ihre Natur, Entstehung / O. Jespersen. – Heidelberg, 1925. – 440 s.

Дубова Е. А. Падельное словоизменение существительных: синтетизм vs аналитизм.

В статье рассматривается проблема структурно-типологических изменений украинского и русского языков. Автор исследует объективность распространенного утверждения об аналитизации этих синтетических языков. Основное содержание статьи посвящено подробному анализу уровней квалификации, а также семантики и функций падежных форм и предложно-падежных сочетаний существительных. Результатом этого анализа является вывод об обусловленной функционально-семантическими факторами стабильности морфологического синтетизма в системе субстантивного формообразования исследуемых языков.

Ключевые слова: синтетизм, аналитизм, падеж, предложно-падежные сочетания, синтаксема, формообразование.

Dubova O. A. Case Inflexion of Nouns: Synthetism vs Analytism.

The article deals with the problem of structural and typological changes in the Ukrainian and Russian languages. The author investigates the objectivity of a widespread claim of those synthetic languages becoming analytical (analytization). The article is devoted to detail analysis of level classification and semantics and functions of case forms and prepositional case forms of nouns. Each of the indirect cases being firmly set in synthetical forming of the languages under investigation is caused by the fact that the form models of these cases provide the expression of syntaxeme types correlating with the primary (basic) function of the particular case. At the morphological level, syntactical means of case forming are obligatory in terms of functional semantic aspect. The author treats prepositional case word combinations as manifestation of analytism. The phenomenon of functional stress of flexion-expressed case element within analytical models of syntaxemes, which often occurs in the languages under research, proves that synthetical case forming takes place at the syntactical level as well. The general conclusion about stability of morphological synthesis in the system of substantival forming of the languages under investigation is the result of the analysis.

Keywords: synthetism, analytism, case, prepositional case word combinations, syntaxeme, forming.